

Sicole

Li rmagnaedje di letes

On rmagnaedje di lete, c' est cwand deus cossounes, metowes ene dilé l' ôte, pierdèt leu son prôpe, et ndè prinde èn ôte.

Les letes insi rcandjeyes si scrijhèt avou leu novele valeur, u nén. Çoula dipind bråmint del tradicion ortorafike po tchaeke pwaire di letes.

Sôres di rmagnaedjes

Li rmagnaedje dirîtrin : c' est li rmagnaedje del deujhinme cossoune pal prumire [*assimilation progressive*] : c' est don l' cossoune k' est padrî l' ôte, dins l' mot, ki rcandje

* on noer **tchiv**å <=> on blanc **tchv**å (tch'få) : on prononce /f/ mins on scrît V

Li rmagnaedje divantrin : c' est li rmagnaedje del prumire cossoune pal deujhinme [*assimilation régressive*] : c' est l' cossoune k' est padvant l' ôte, dins l' mot, ki rcandje :

* dji vos l' **dim**ande <=> on **dm**ande on sierveu (**nm**ant)

* **dim**win <=> après-**dm**win : si prononce « après **nm**win »

* « **adm**ete », « **adm**inistråcion » si prononcèt « **an**mèt », « **an**ministråsyon ».

* vos mel **dinez** ? <=> vos **dn**ez vos lives ? ; si prononce « vo **nn**é »

* **sbar**er, Hes**sb**aye, dji va a **Sd**an : si prononcèt « **z**baré », « Hè**zb**aj » / « è**zb**ê », « **z**dan »

* **abc**ès si prononce « **aps**è »

* **Djime**le a stî bombårdêye <=> dji va a **Djme**le : si prononce « a **gn**mèl ».

Li dobe rimagnaedje : totes les deus cossounes sont candjeyes

* on stocaesse **djino** / ene hôte **djini**esse / **Djin**ape a wangnî 2-0 <=> dj' a må mes **djno**s (« **gn**gnno ») / des **djni**esses (« **gn**gnès ») / dji va a **Djn**ape (« **gn**gnape »)

Ôtes rimagnaedjes dins les accints do walon

* E payis d' Lidje :

** on noer **tchiv**å <=> on blanc **dj'v**å (sicrît inla e Feller).

** il a **vn**ou : si prononce et si scrît e Feller : il a **m'**nou

* E payis d' Tchålerwè : i **nd** a = i **dd** a ; ôte pårt : i **nd** a = i '**nn**' a

Dins les lingaedjes etrindjirs : neyerlandès : het **v**olk (li peupe) / ik zal denken (dji va tuzer) : si prononcèt : het **f**olk ; ik **s**al

Eciclopedeye :

Les fonnets

On **fonnet d' Urope** (on dit eto : ene wesse di tchvâ, on fotchrê, èn inglès), c' est grosse wesse avou on traite awiyon, ki vneut ataker les tchvâs dins les prés (k' on djheut, todi).

Discrishaedje

Li fonnet est 20 a 32 mm long, mo pus gros k' ene wesse d' Urope (20 a 32 mm).

Ses deus crombès antenes lyi dinnut s' no e walon (fonnet, fotchrea, pitite fotche), ey e-n inglès et neyerlandès (*hornet*, pitite coine).

Ses aiyes sont rodje-orandje. Li vinte est roylé noer et djaene.

Vicaedje

Li fonnet bastixh si wespireye dins les tchabotes; râlmint dins tere. Les mâjhires del wespireyes sont djaene rodje. C' est totès plakes metowes ene dissu l' ôte, po fé on cilinde.

Pikeure

Cwand il a yeu piké ene djin u ene biesse, li fonnet si sâve raddimint. Did la li spot "eraler come on fonnet". Eyet si lomaedje l' "inglès" pask' i "file a l' inglese".

Si tote li wespireye vos porshût, et èn efant esse hagnî sacwants côps, endè pout mori.

Mins normâldimint, il est foirt pâjhûle. Si velin n' est nén pus epweznant ki l' d' ene d' ene pitite wesse.

Li **fonnet d' Azeye** u **noer fonnet**, c' est on fonnet ki dmoreve e l' Azeye, mins ki s' a spårdou enawaire e l' France.

Arivêye e l' Urope

Il a avnou el France dins ene potreye chinwesse a Bordeaux e 2004. Pu si spåde totavâ l' France. El Walonreye, on l' a trové a Bruniau [*Brunehaut*] e 2016.

Vicaedje

Ele fwait ene wespireye di 80 cm a 1 mete di toû, pindowe après des âbes 10 metes hôte. Ele magne des moxhes al lâme.

Belès-letes :

Li bijhe et l' solea

Li bijhe et l' solea, c' est ene fâve do vî vî tins k' a stî scrîte pol prumî côp pa Ezope.

C' est ene fâve ki mostere k' i n' fât nén todi ataker a foice po-z ariver a ses sâmes. I fât motoit tuzer a-z adiercî s' côp d' ene manire dilérece.

On pôreut eto rmete li fâve å spot walon ki dit: c' est l' pus malén k' atrape l' ôte.

Modêye Francis Caramin avou s' feme (rimetowe e rfondou)

El bijhe et l' solea s' margayént, tchaeconk sotnant k' il estéve li pus foirt, cwand il ont veyou on voyaedjeu ki vneut, ewalpé dins s' mantea. I ont toumé dacoird po l' ci ki arivreut l' prumî a lyi fé rsaetchî s' mantea sereut waitî come li pus foirt.

Alôrse, el bijhe s' a metou a shofler di tote si foice, mins pus l' voyaedjeu risseréve si mantea âtoû d' lu. Et, po fini, li bijhe n' a nén volou lyi fé rsaetchî.

Alôrse, li solea a cmincî a lure, et après on bon moumint, li voyaedjeu a rsaetchî s' mantea. Adon l' bijhe a dvou admete k' el solea esteut l' pus foirt des deus.

Modêye Uguete Luci (avou radaptaedje del fén) (e Feller)

La bîje èt l' solé pôrint bin s' apougnî in djoû û l' ôte pou sawè lu ké des deûs est l' pus fwârt, (ca leû bisbrouye) dère dèdja d'pwî in moumint.

Tout d'in côp, i gn è passé èn oume ratortiyî dins s' tchôd paltot. I s' ont dit atur zès ku l' prumî ki parvérot a l' fwêre su dusbiyî s'rot r'counu lu pus fwârt.

La bîje è bin vû k' i falot choufler pus fwârt, et è r'doublé d' radje pou n' nin léchî gangnî l' solé. Més pus k' ça chouflot, pus k' l' oume su rascrapotot coume i p'lot dins ses nipes. Ou d'bout, sa radje lî è tumé d' in plin côp, èt l' oume è aurdé s' paltot

A ç' moumint la, lu solé s' è mètu a loûre pou k' l' oume ûche trop tchôd, èt k' i tire su paltot.

Çu djoû la, lu solé è sté l' pus fwârt, més la bîje est londjine a moru, èt l' solé nu s' mousture wére. Poucwè s' catche-t i si souvint ?

Modêye Julie Leboutte (e Feller)

Li bîje èt l' solé si dispètrognint, paski tchake di zès djéve k' il estéve li pus fwârt. A ç' momint la, il ont vèyu on voyèdjeû ki rotéve, ravôⁿtchè dins s' mantê. Il ont tumé d' acwârd ki l' ci k' arivreve a lî fè tirè s' mantê li prèmi sréve riwètè come li pus fwârt.

Adon, li bîje s' a mètu a choflè di tote si fwace. Més, pus k' èle chofléve, pus ki l' voyèdjeû si rafûléve dins s' mantê. Èt al fin, li bîje a lèyî ouve.

Adon, li solê a cmincè a lûre. Èt après ça, li voyèdjeû èstéve rachandi, èt il a boudjè s' mantê. Adon li bîje a dvu ricnoche ki l' solê èstéve li pus fwârt di zèls deûs.

Tchanson

Li voyaedjeu

I. Avou del bôjhe a mes solés, / On saetch so l' dos a pô près vude, /
Dji cour pattavå les voyes, / Dji pormoenne mi coir sins plis / Avou
m' laecea tot tchôd modou / Et kékes oûs novea ponous.

Resploe

Dji so l' dierin voyaedjeu, / Les tchveas dins l' vint et l' cour å
lådje, / Dji rote d' on pas tot sondjeû / Avou on saetch todi trop
lådje.

II. On pô do stop so on begnon, / Les voyes shuvèt les rixheas, / On
camion rôle come on demon, / Dji trinne mi bosse di viyaedje a
viyaedje, / Li pô d' pwin ki m' dimoréve, / Dj' el magne a l' ombrire
des beyôles.

å resploe

III. Ene sakêye gregne et do four, / Ene viye mazeure dins les bwès,
/ Et pa des côps al marôde, / Des côps k' i gn a al bracone, / Dji croe
k' dj' inmreu bén d' rivni / Po m' rapoizer addé vos !

å resploe

*Tecse, muzike et tchantaedje : Bruno
Picard*

*tchanson k' a fwait prumî pris å pris del
tchanson walone e 1984.*